

Sporazum z Nemci

Povezovanje slovenskega komunističnega vodstva z nemškim okupatorjem

Evropska zgodovina pričuje o sodelovanju med nemškimi nacisti in sovjetskimi komunisti pri osvajanju Evrope ob izbruhu druge svetovne vojne. O možnosti povezovanja slovenskih komunistov (KPS) z nemškim okupatorjem pa ni dosti znanega.

Več vemo o povezovanju vodstva KPS z italijanskim okupatorjem v Ljubljanski pokrajini in na Primorskem (o čemer smo pisali v septembrski številki *Slovenskega časa*). Nacistični okupator pa je bil drugačen od fašističnega, bolj načelen, nekompromisen in odkrit. Napovedan je bil nacistični program in posledice upiranja. Zato je bilo manj neposrednih stikov in uspešnih dogovorov, kar je mogoče sklepati tudi iz usode nemških vojakov ob porazu. Ti so pri nas končali svoje življenje večinoma v kraških brezni, medtem ko so razoroženi italijanski vojaki svobodno odhajali proti svojemu domu ob izdatni pomoči prebivalstva.

Podtalno posredno delovanje dveh totalitarizmov

Podtalno delovanje med nemškim okupatorjem in komunisti je bilo zaradi takih razmer drugačno. Dosti je sumničnija in dvomov, ki jih je mogoče potrditi z deduktivnim sklepanjem iz navodil, ki so jih pošiljali organi CK KPS, ki nakazujejo posredno uporabljane okupatorskih uslug, zlasti navodilo o taktiki partizanskih enot, ki naj služi krepitvi okupatorjevega terorja. Partizanskemu napadanju iz zasede je sledilo strahotno sovražno maščevanje, požigi naselij, pobijanje talcev in odvažanje nedolžnih civilistov v taborišča smrti. Ugotovitev udbovskih poročevalcev je potrjevala, da so tam, kjer so ljudje veliko trpeli zaradi nasilja okupatorja, bolj zvesti pripadniki OF.

Bolj neposredno delovanje pa naroča navodilo o povezovanju sodelavcev tajne obveščevalne in varnostne organizacije z okupatorjem. To ni bilo težko zlasti v nekdanji Ljubljanski pokrajini, kjer so jih v domobranski preobleki podtaknili v protikomunistične enote. Na Primorskem, kjer vojaška obramba zoper komunistične zločine ni bila organizirana, je bila taktika nekoliko drugačna. Tu pa tam je počilo. Storiteli so delovali skrivnostno in podtalno, zato niso bili odkriti. Njihovo orožje je bilo usmerjeno predvsem na vodilne narodne delavce in ugledne domačine, ki jim ni bilo mogoče sestaviti prepričljivega »komunikeja«, to je zlagane obtožnice.

Po potrebi so kdaj pa kdaj prihajali nemški vojaki kar z imenskimi sezname. Kdo je bil izdajalec in povzročitelj gorja, je bila skrivnost. Po vaseh in partizanskih enotah so se šepetale zgodbe, ugibanja, podtikanja in obsodbe. Za naš čas ostajajo le medli spomini, nezaceljene rane ter dvomi, ki izginjajo v pozabo z minevanjem pričevalcev.

Pomoč »nevidnega okupatorja« je bila borbena za oblast v prid za razdvajanje enotnega naroda, spodbujanje sovražstva do nemških okupatorjev, pridobivanje

somišljenikov in borcev ter uničevanje kritikov krivic, zločinov in nasprotnikov revolucije.

Nenapadalna pogodba

Presenetljivo pa je, da je vodstvo organiziranega oboroženega upora proti okupatorju iskalo tudi formalne zveze in sodelovanje z nemškim okupatorjem. Ta težnja je izhajala predvsem iz paničnega strahu pred izkrcajem zahodnih zaveznikov na Jadranu, kar bi močno skrajšalo vojno, a pomenilo konec načrtovane boljševiske revolucije na naših tleh.

Namigovanje o možnosti izkrcaja zavezniške vojske na vzhodni strani Jadrana po padcu fašizma je spodbudilo pogajanja med vrhovnim štabom Narodnoosvobodilne vojske (NOV) ter poveljstvom nemške armade, ki so bila marca 1943 na Hrvaškem. V tistem času se je slovenska partizanska oblast na Dolenjskem pogajala z italijanskimi generali.

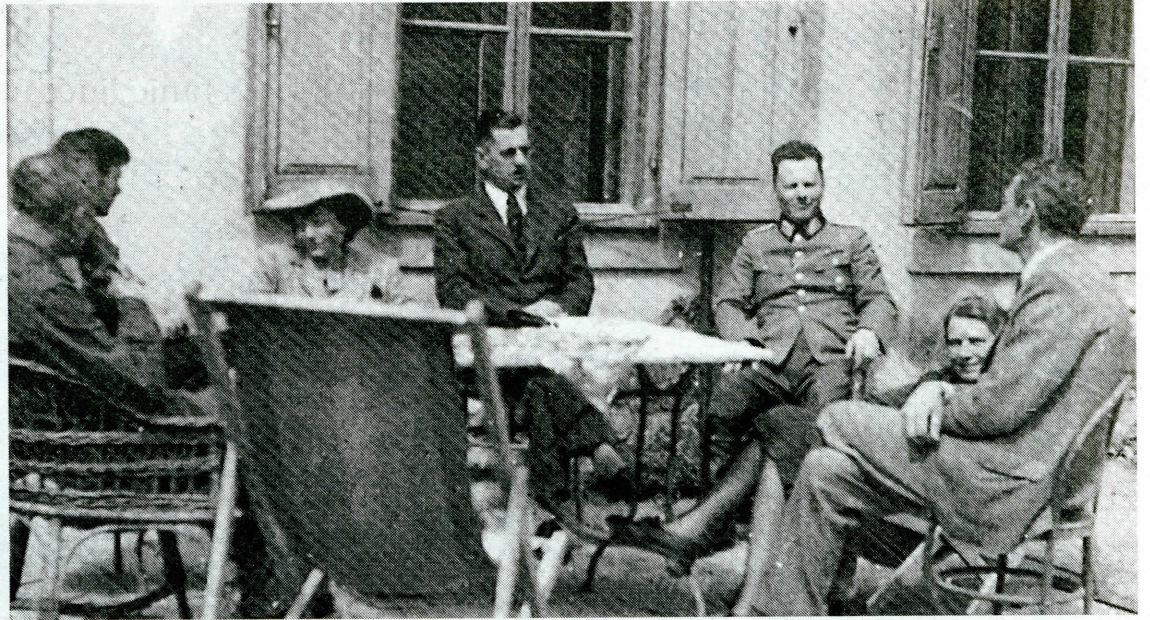
Psihične napetosti komunističnega vodstva so se spet stopnjevale v poletnih mesecih 1944, povzročal jih je strah pred prezgodnjim koncem vojne, v pričakovanju osvobajanja z zahoda. Kardelj je 29. julija 1944 opozarjal CK KPS na nevarnosti in težave zlasti na Primorskem in v Istri. Pozival je k izdelavi načrta v primeru zavezniške invazije.

Psihične napetosti komunističnega vodstva so se stopnjevale v poletnih mesecih 1944, povzročal jih je strah pred prezgodnjim koncem vojne, v pričakovanju osvobajanja z zahoda.

Nedvomno se s tem povezuje podreitev italijanskih osvobodilnih enot, tudi garibaldincev pod poveljstvo IX. korpusa, ustanovitev komande mesta Trst, strelji v hrbet nekaterim bivšim tigrovskim voditeljem v partizanskih vrstah in poskus povezovanja z nemško armado.

Več dokumentov, ki jih hrani Arhiv Republike Slovenije, pričajo o resnejšem dogovarjanju med komunisti in zastopniki nemške civilne oblasti na območju nekdanje Julijske krajine.

Predstavnik nemške civilne oblasti v Gorici, grof Marino Pace in grof Locatelli, sta navezala stike s predstavniki OF, ker sta želela premirje, da bi zagotovili oskrbo civilnega prebivalstva z življenjskimi

Več dokumentov, ki jih hrani Arhiv Republike Slovenije, pričajo o resnejšem dogovarjanju med komunisti in zastopniki nemške civilne oblasti na območju nekdanje Julijske krajine. Eden ključnih ljudi, ki je navezal stike s predstavniki OF, je bil predstavnik nemške civilne oblasti v Gorici grof Marino Pace (na fotografiji v sredini, z brki). Grof Pace je sicer sprejel predlog goriške civilne oblasti, da ga vrhovni komisar Jadranskega primorja Reiner imenuje za goriškega prefekta, šele po soglasju predstavnikov Italijanskega odporiškega gibanja CLN (Comitato di Liberazione Nazionale). Zaradi pravičnega delovanja je bil zelo priljubljen tudi med goriškimi Slovenci. Tekoče je govoril slovensko in bil Slovencem izredno naklonjen, saj je del svojega življenja preživel na družinskem posestvu v Podpeči na Dolenjskem. Foto: splet

potrebščinami. Po drugi strani pa so se z njimi povezali zaradi paničnega strahu pred zahodnimi zavezniki.

Sestanek s partizanske strani je pripravil Muzzolini, informator izpostave OZNE, nekdanji italijanski major. V pomoč tovarišem je na Goriško prihajal kot svetovalec Franc Kimovec - Žiga. Prvi sestanek je bil v Furlaniji v Topoglianu 15. junija 1944, drugi je bil v Biljah 26. junija in tretji v Renčah 5. julija 1944.

Na srečanjih so bili navzoči goriški prefekt Pace, podprefekt Locatelli, nekateri pokrajinski funkcionarji OF, nekaj članov OZNE, med njimi obveščevalac OZNE major Muzzolini in član obveščevalnega oddelka OZNE za Goriško Marcello Tausic.

O vseh sestankih je bil obveščen Miro Perc, načelnik OZNE za severno Primorsko, in o vsakem sestanku posebej so sodelavci obveščevalne službe pošiljali natančna poročila na pokrajinsko izpostavo OZNE, na IX. korpus in SNOS.

Isti dan, ko je bil sestanek v Renčah, to je 5. 7. 1944, je okrožna OZNA za Goriško obvestila oblastni komite za Slovensko primorje, da bodo Nemci 5. 7. ob 12. uri prekinili vse sovražnosti proti partizanom, če ne bodo napadeni, in da bodo aretirali vse, ki bi širili vest o premirju.

Predstavniki nemškega zastopstva so seznanili svoje vojaško vodstvo, da je bilo 5. 7. sklenjeno premirje. Nemški poveljnik za Gorico je izdal tajno okrožnico vsem italijanskim posadkam, naj prenehajo s sovražnostmi proti partizanom.

Člani OZNE pa so obvestili šefa Mirka Perca na bazo 20, IX. korpus, goriški oblastni komite in vodstvo SNOSA.

Vsebina teh pogovorov je bila veliko presenečenje. Neki nemški vojak je v Gorici pripovedoval, da so na pohodu nad

partizane po kurirju dobili ukaz, naj se vrnejo. Srečali so se z močnejšimi partizanskimi edinicami, ki jih niso napadle. Ko so prišli na izhodiščno mesto, so prejeli ukaz, da se odpeljejo v Ljubljano. Ajdovski nemški komandant je javil svojim vojakom, da je nenapadalna pogodba že podpisana.

Sporazum je Nemcem zagotavljal nemoteno komunikacijo z zaledjem. Sklenjeno je bilo, da se partizani cestam, železnicam in nemškim postojankam ne bodo približevali na 10 km ter da bodo omogočili kmetom svobodno prodajo izdelkov v mesta. Nemci bodo oskrbovali partizane z orožjem, municijo, hrano, sanitetnim materialom in industrijskimi izdelki. Dogovor naj bi veljal samo za Primorsko, ne pa tudi za Ljubljansko pokrajino.

Neki nemški vojak je v Gorici pripovedoval, da so na pohodu nad partizane po kurirju dobili ukaz, naj se vrnejo. Srečali so se z močnejšimi partizanskimi edinicami, ki jih niso napadle.

Ob koncu vojne je ujeti vrhovni komisar v operacijski coni Jadransko morje Fridrik Rainer na zaslišanju obrazložil, da so premirje sprejeli v prepričanju, da so bili partizanski predstavniki pooblašteni za pogajanja in da bi premirje koristilo civilnemu prebivalstvu ter obema vojskujočima se stranema. Povedal je tudi, da so nemški pogajalci dobili od nemškega vrhovnega vojaškega poveljnika v Italiji privoljenje za premirje tudi za Ljubljansko pokrajino, a so ga preklicali zaradi protestov domobrincev.

Tajni vosovski obveščevalci so poročali, da so njihovi nasprotniki v Ljubljani širili vest o izdajstvu, da so razobesili dva letaka, enega s karikaturjo Italijana, partizana in Nemca, ki se objemajo, ter s kratkim opisom dogodka, in drugega, ki je obširno poročal o teh povezavah, v časopisu pa so pisali, da premirje drži samo na nemški strani, kjer ne napadajo partizanov, medtem ko partizani rušijo proge in napadajo vlake.

To ni bilo pogodu vodstvu KPS. Sporazum je trajal komaj kakih 14 dni. Premirje so prekinili partizani. Boji so se nato nadaljevali z vso ostrino.

Izhod iz zadrege

Odsek za oblast IX. korpusa je poklical na pogovor Muzzolinija, Marcella, Paceja in Locatellija. Sestanek je bil 11. septembra 1944.

Pogovoru so večinoma prisostvovali člani OZNE. Oba grofa sta bila aretirana. Avbelj in Marinko sta se zavzemala za njihovo likvidacijo kot agentov gestapa. Vendar je Paceju in Locatelliju uspelo »zbežati«. Morda je k uspelemu pobegu prispevala bojazen, da bi kruto dejanje poslabšalo odnose med obema sosednjima odporniškima gibanjema. Grof Marino Pace je namreč sprejel predlog goriške civilne oblasti, da ga vrhovni komisar Jadranskega primorja Rainer imenuje za goriškega prefekta šele po soglasju predstavnikov Italijanskega odporniškega gibanja CLN (Comitato di Liberazione Nazionale). Zaradi pravičnega delovanja je bil zelo priljubljen tudi med goriškimi Slovenci. Tekoče je govoril slovensko in bil Slovencem izre-

Žabeljski župnik

Rudolf Klinec je zapisal v kroniko: »Ubogo slovensko ljudstvo, kako si izigrano! Zakaj so gorele tvoje vasi, padali kot muhe tvoji fantje ...«

dno naklonjen, saj je del svojega življenja preživel na družinskem posestvu v Podpeči na Dolenjskem.

Bolj žalostna je bila usoda pogajalcev s partizanske strani. Marcello in Muzolini se iz IX. korpusa nista vrnila. Po zaslišanju so ju ubili.

Razočaranje, nezaupanje in spoznanje

Sporazum kljub strogi tajnosti ni bil nepoznan in je prispeval k novemu razočaranju in nezaupanju zlasti med primorsko politično sredino. O tem je žabeljski župnik Rudolf Klinec razmišljal in zapisal v kroniko: *»Ubogo slovensko ljudstvo, kako si izigrano! Zakaj so gorele tvoje vasi, padali kot muhe tvoji fantje. Ukaz je bil, boj okupatorju, z njim nobene kooperacije, nikdar in nikoli! Ne županstva /.../ ne šole, ne nakaznic in ne živil, ne podpore in ne časopisov. Nič od Nemca! Raje poginite od lakote! Smrt vsakomur, ki mu liže pete, se mu klanja. Naj raje pogori vsa vas, kot bi se ga prosilo milosti! Smrt švabobrancem! Smrt vsem sužnjem, petoliznikom, podrepnikom. /.../ Ubogi slovenski narod! Veroval si in umiral.«*